

5. Uitgebreide soortsbespreking.

5.1.Roodkeel-/Parelduiker - *Gavia stellata/arctica*

Najaar 1984 gaf, wederom, hoge aantallen te zien (n=5950; dit is het totaal aan ongedetermineerde duikers + totaal Roodkeelduikers + totaal Parelduikers). De aantallen waren echter niet gelijkmatig over de deelgebieden verdeeld: in Wd en ZH werden nagenoeg evenveel 'duikers' waargenomen (42% resp. 39%), terwijl NH hierbij sterk achterbleef met slechts 19% van het totaal aantal 'duikers'. Ook de vliegrichting was in NH, zoals gebruikelijk, enigszins afwijkend t.o.v. de overige deelgebieden: NH 65% Z (n=1118) vs. Wd 91% Z (W) (n=2521) en ZH 88% Z (n=2311). Hoewel dit verschijnsel al jaren bekend is en bij vele soorten wordt aangetroffen, is er nog steeds geen afdoende verklaring voor geformuleerd.

Eveneens in overeenstemming met het reeds gevormde beeld, vond de sterkste trek plaats in Wd (uurgem. Wd: 8.1; NH: 2.4 en ZH: 3.4).

Er was slechts één juli-waarneming (8 juli Hbz 2 Z) en geen enkele aug-waarneming. In sept werd de 'duiker' al af en toe gezien, met name in de tweede helft van de maand. Vanaf okt waren 'duikers' een regelmatige verschijning langs de kust, terwijl de aantallen vanaf begin nov aardig op konden lopen (zie fig. 5.1.1.). Het is moeilijk hier te spreken van trekgolven, daar deze nauwelijks te onderscheiden zijn van én geleidelijk over lijken te gaan in verplaatsingen over korte afstand, zoals die, vermoedelijk sterk beïnvloed door weer en voedsel, naar alle waarschijnlijkheid het gehele overwinteringsseizoen door kunnen optreden. De eerste, gespreide, 'trekgolf' trad op in de eerste helft van nov langs de hele kust (wind lange tijd in de ZO-hoek, vrij lage temp.), maar de aantallen bleven nog bescheiden. De tweede 'golf' viel begin (1 en 2) dec, vooral in Wd, maar in mindere mate ook in NH en ZH. Bij deze golf was er sprake van redelijke tot zeer hoge aantallen, bij een vrij rustige, koude, ZO-Z-stroming:

1 dec Tex (9-12) 386 Z; 507 Z, 3 N, 1 tp.; 212 Z, 8 N, 1 tp.

Hbz (4 uur) 189 Z, 25 N

2 dec Schev (4 uur) 188 Z

WestK (2 uur) 90 Z, 2 N

Omstreeks half dec trad voor de ZH-kust wederom een verplaatsingsgolf op, die elders niet werd opgemerkt, ook weer bij een ZO-stroming:

11 dec Schev (2 uur) 166 Z, 1 N, 1 tp.

15 dec Schev (2 uur) 105 Z, 3 N, 1 tp.

16 dec Schev (4 uur) 161 Z, 4 N, 5 tp.

Tenslotte werd eind dec, vooral in Wd, maar ook in ZH nog een golf 'duikers' vastgesteld, tijdens een stevig hogedrukgebied met Z-winden:

28 dec Tex (2 uur) 253 Z, 11 N, 2 tp.

29 dec Tex (3 uur) 217 Z, 11 N, 2 tp.

Schev (2 uur) 116 Z, 1 N.

De Parelduiker (n=20) is het meest in Wd gezien, terwijl het zwaartepunt in de periode okt-half nov lag. Het beeld voor Roodkeelduiker (n=623) komt sterk overeen met het zojuist geschetste beeld voor de 'duiker'.

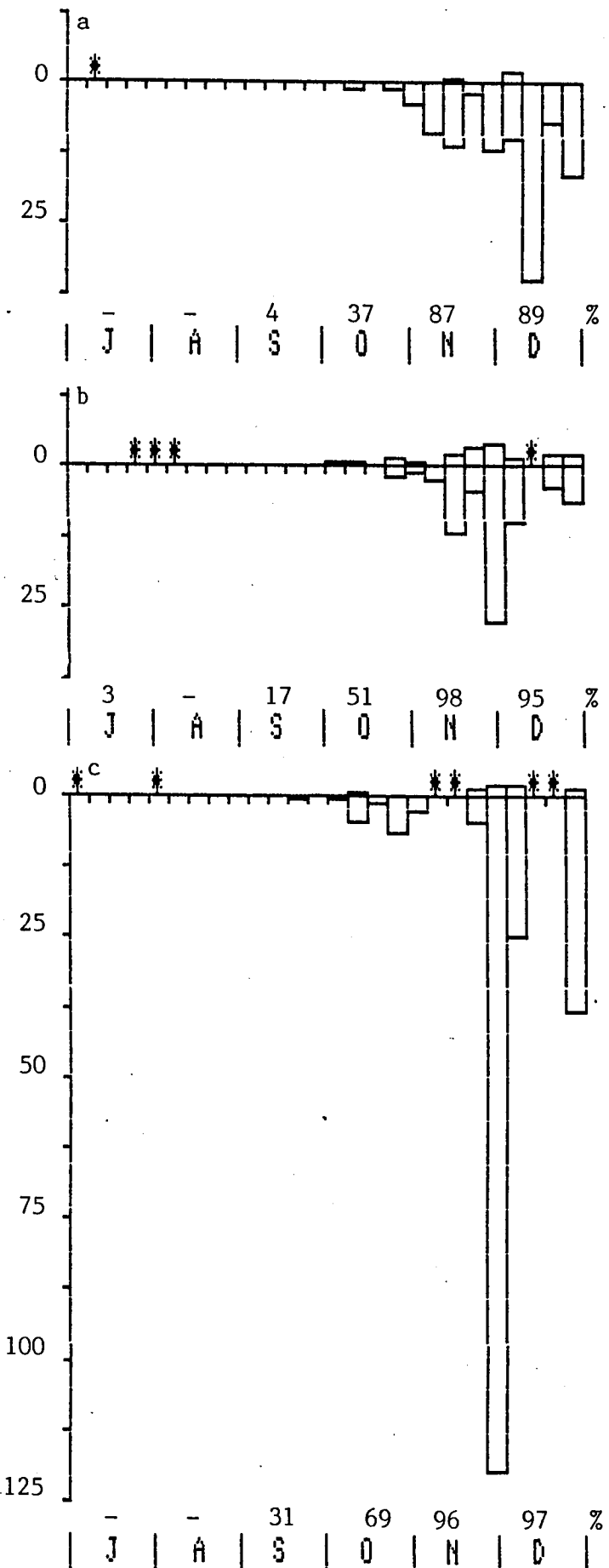
In Wd is 13% van de waargenomen 'duikers' op soort gedetermineerd (n=2521); de verhouding Parelduiker: Roodkeelduiker was hier 1:28.4. In NH (n=1118) zijn deze waarden resp. 7% en 1:18.0; in ZH (n=2311) resp. 10% en 1:47.6.

In tabel 1 staan de najaars-uurgemiddelden gegeven voor de 'duiker' (=spec.+Roodkeel+Parel), vanaf naj. 75, zowel voor de gehele kust, als opgesplitst voor de deelgebieden.

year	'75	'76	'77	'78	'79	'80	'81	'82	'83	'84
tot.	0.7	2.2	0.8	0.7	2.5	2.4	2.4	2.7	2.8	4.1
Wd	0.2	2.1	1.6	0.7	5.1	3.3	4.3	5.6	5.0	8.1
NH	1.1	1.0	2.0	1.6	1.4	1.8	3.2	2.4		
ZH	1.0	2.2	0.4	0.6	1.6	2.5	1.7	1.7	1.8	3.4

Tabel 1. Uurgemiddelden 'duikers' voor de gehele kust en voor de deelgebieden afzonderlijk over de jaren 1975/1984

Table 1. Mean numbers of 'divers' per hour, for the Dutch coast as a whole and for the counting areas separately, for the autumns of 1975/1984.

Roodkeel/Parelduiker - *Gavia stellata/arctica*

- a. Zuid-Holland + IJmuiden
- b. Noord-Holland
- c. Waddengebied

Duidelijk is dat naj.84 een opmerkelijk goed najaar voor 'duikers' is geweest én dat dit hoofdzakelijk in Wd, maar ook in ZH het geval was. In NH zijn niet buitensporig veel duikers gezien.

De voor de hand liggende vraag is nu of dit een reële toename t.o.v. voorgaande jaren is, of dat we hier met een artefact te maken hebben, veroorzaakt door afwijkend telgedrag van de waarnemers. Uit voorgaande najaarsverslagen, alsmede uit Camphuysen & Van Dijk (1983) en uit fig. 5.1.1., blijkt dat het najaarsvoorkomen van 'de' duiker langs onze kust zich voor het overgrote deel in de maanden nov en dec afspeelt. Als nu in een bepaald najaar buitenproportioneel veel geteld is in deze maanden, kan dit als verklaring dienen voor een verhoogd aantal waargenomen duikers, zonder dat er sprake hoeft te zijn van een werkelijke toename ten opzichte van andere jaren.

year	'75	'76	'77	'78	'79	'80	'81	'82	'83	'84
tot	.13	.23	.21	.16	.19	.18	.19	.20	.17	.18
Wd	.01	.15	.15	.05	.16	.13	.15	.19	.15	.16
NH-			.18	.20	.18	.19	.22	.18	.20	.15
ZH-	.20	.26	.25	.16	.20	.21	.20	.22	.15	.21

Tabel 2. Fractie van het totaal aantal teluren in een najaar (per. 27-52), dat in de perioden 45 t/m 52 geteld is, voor het gehele kustgebied en voor de deelgebieden afzonderlijk, over de jaren 1975/1984.

Table 2. Fraction of the total number of observation hours collected during an autumn (week 27-52) that has been collected during the weeks 45-52, for the Dutch coast as a whole and for the counting areas separately, for the autumns of 1975/1984.

Uit tabel 2, waar de verhouding tussen het aantal teluren, verzameld in de (per. 45-52) maanden nov en dec, en het aantal uren, verzameld in een geheel najaar (per. 27-52), gegeven is, blijkt dat er geen sprake is van een telartefact, dat het hoge duikertotaal van naj.84 (of andere goede of slechte jaren, 1975 uitgesloten) kan verklaren. Het aandeel uren, geteld in nov en dec, is zelfs over de jaren én tussen de deelgebieden onderling opmerkelijk constant gebleven.

Hoewel een telartefact hiermee niet uitgesloten is, bijv. in de vorm van soortsggericht-waarnemen altijd mogelijk blijft, ligt het toch meer voor de hand, dat in naj.84 werkelijk sprake was van een ongewoon hoog aantal duikers voor de kust van Wd en ZH. Er zijn echter geen voor de hand liggende aanwijzingen, in de zin van ongebruikelijke weersomstandigheden, veranderd voedselaanbod of populatietoename, die als verklaring hiervoor kunnen dienen.

Tabel 1 lijkt te suggereren dat de duiker sinds 1979 iets algemener voor de kust geworden is dan voorheen, vooral in Wd. Zoals gezegd is het onbekend of er in de overwinteringsgebieden ten NO van ons land recentelijk veranderingen zijn opgetreden, noch in de omvang van de overwinterende populatie, noch in de kustwateren zelf.

Duikers zijn uitgesproken kustvogels buiten het broedseizoen en overwinteren in grote getalen voor de Deense kust (Blake et al., 1984; L. Stegeman pers. comm.). Het is onduidelijk in hoeverre de vogels, die langs onze kust waargenomen worden, ten Z van de Noordzee overwinteren, maar de opgave van ruim 1000 vogels als overwinterende populatie in de Noordzee in Blake et al. (1984) lijkt onwaarschijnlijk laag; vermoedelijk zijn grote delen van de kustwateren van de oostelijke Noordzee hier niet bij betrokken. In Nederland schijnen duikers voornamelijk te overwinteren rond de Waddeneilanden en bij de Voordelta (Camphuysen, 1984), en in dit kader is het mogelijk dat de recente ontwikkelingen in de Voordelta, o.i.v. de Deltawerken, de aantrekkelijkheid van dit gebied als overwinteringsgebied voor duikers hebben beïnvloed.

(N.F. van der Ham)

5.2. Grote Jager - *Stercorarius skua*

Zoals blijkt uit tabel 3 was naj.84 met 322 exx. een bijzonder goed najaar te noemen voor de Grote Jager. Alleen het najaar hiervoor werden nog meer exemplaren gezien. Evenals het top-(na-)jaar '83, maar in tegenstelling tot de jaren daarvoor, werden

den de meeste exx. langs de Noord Hollandse kust; ZH 34%, NH 48%, Wd 18%. In de jaren voor '83 werd het grootste percentage langs de kust van ZH gezien.

year	'74	'75	'76	'77	'78	'79	'80	'81	'82	'83	'84
n	47	27	60	234	174	131	140	168	122	423	322
n/hr.	-	-	-	-	-	-	.07	.09	.08	.23	.22

Tabel 3. Totalen en uurgemiddelden Grote Jagers, gezien langs de Nederlandse kust, voor de jaren 1974-1984 resp. 1980-1984.

Table 3. Totals and mean number of Great Skuas, seen per hour, along the Dutch coast, for the autumns of 1974-1984 resp. 1980-1984.

Dit najaar werden de eerste Grote Jagers in juli gezien: 22 juli Hbz; 28 juli Tex. Uit (voornamelijk) eind aug kwamen vrijwel alleen meldingen uit NH, met als uitschieter: 28 aug Hbz 7 N, 1 Z. Tijdens de eerste najaarsstormen in de tweede week van sept liepen de aantallen langs de gehele kust flink op. In beginsel alleen in NH en Wd (zie fig. 5.2.1.):

8 sept Hbz (5 uur) 14 N, 3 Z, 1 tp.

Tex (3 uur) 9 N

9 sept Hbz (7½ uur) 13 N, 5 Z.

Langs de kust van ZH werden deze twee dagen vrijwel geen Grote Jagers vastgesteld; hier kwamen ze de dag erna pas langs: 10 sept Schev (2 uur) 17 Z, 2 N.

In okt werd de Grote Jager regelmatig vastgesteld. Op slechts enkele dagen (met wind uit ZW tot NW) werden meer dan tien vogels vastgesteld:

6 okt WestK (6 uur) 8 Z, 5 N

7 okt Hbz (8 uur) 4 Z, 16 N

20 okt Hbz (9 uur) 4 Z, 13 N

In nov en dec werd de soort nog opvallend veel gezien, zoals op 1 dec: Hbz 6 exx.. Het laatste ex. werd tenslotte gezien op 21 dec te Schev.

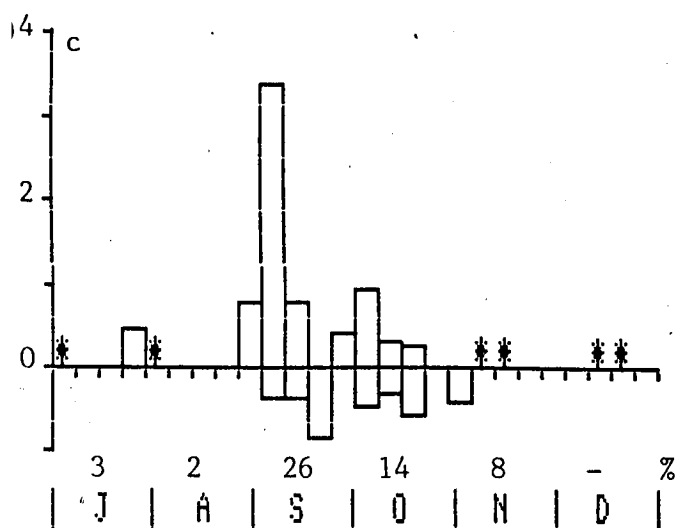
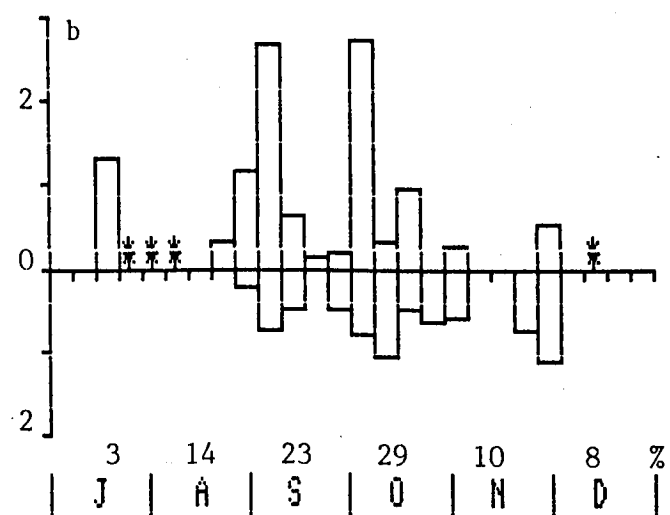
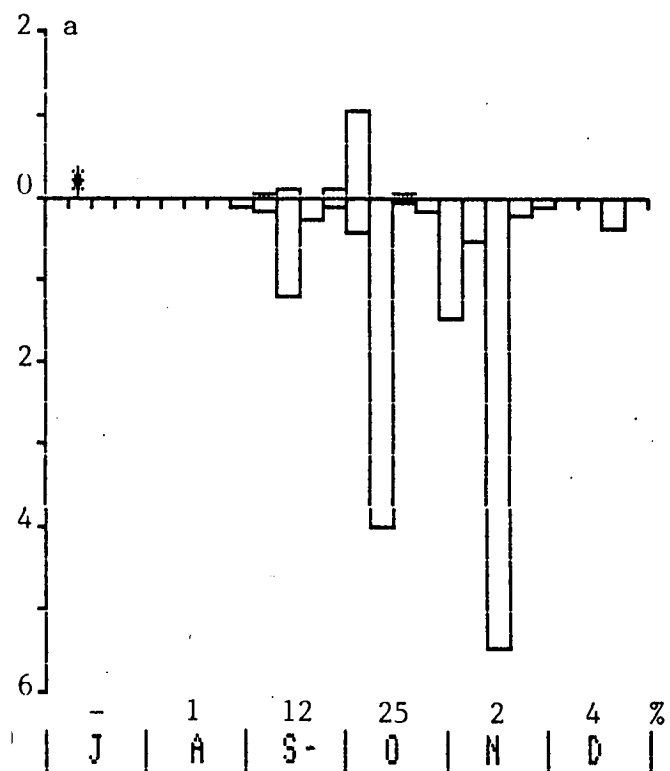
De Grote Jager broedt in Europa op slechts enkele plaatsen, in meestal grote kolonies. De populatie werd in '74 geschat op zo'n 13.000 broedparen, waarvan ca. 6000 in IJsland, ca. 6000 op de Schotse eilanden en vasteland (vooral Orkney's en Shetland) en ca. 475 op de Færøer (Cramp & Simmons, 1983). Er is echter sindsdien sprake van een grote toename, zowel van het aantal broedparen, als van het aantal kolonies. Op de Orkney's werd bijvoorbeeld van '74 t/m '82 een toename geconstateerd van 242% (Meek et al., 1985) en er werden nieuwe broedgebieden gekoloniseerd op Spitsbergen en Finnmarken (Harrison, 1983).

Deze toename en expansie van de Grote Jager komt niet geheel naar voren uit de jaarlijks waargenomen aantallen langs onze kust (zie tabel 3). Waarschijnlijk zijn de aantallen Grote Jagers, die wij zien, voornamelijk afhankelijk van klimatologische factoren en bovendien zijn de aantallen te gering om enig verband te kunnen leggen met trends als populatietoename en -expansie. In Zuid Skandinavië vindt men wel een toename van het aantal waargenomen Grote Jagers, die men verklaart door reeds genoemde populatietoename (Rasmussen, 1981).

Buiten het verschil tussen halfjaarlijks waargenomen aantallen, bestaat er ook een jaarlijks verschil tussen de spreiding van de waarnemingen over het najaar (zie ook Camphuysen & Van Dijk, 1983). Over het algemeen wordt de Grote Jager in elke maand van het najaar waargenomen. De grootste aantallen worden altijd in sept/okt gezien, hoewel ook in nov nog flinke aantallen waargenomen kunnen worden. Dit laatste was dit najaar niet het geval.

De waarnemingen in de zomermaanden kunnen toegeschreven worden aan rondzwervende niet-broeders. Bij de off-shore-waarnemingen in Tasker et al. (1985), over de Noordzee in juli en aug, zien we ook veel verspreide waarnemingen over de gehele Noordzee. Uit berekeningen is gebleken dat maar liefst 55% van de Grote Jagers in de Noordzee bestaat uit niet-broedende (onvolwassen) vogels. Dit hoge percentage wordt veroorzaakt door het lange onvolwassen stadium (eerste broedsel pas op 8-jarige leeftijd) en de recente toename van de populatie (Tasker et al., 1985). Ook veel waarnemingen uit sept en okt zullen dus wel op deze vogels betrekking hebben.

In aug vliegen de eerste jongen uit, zij verspreiden zich in diverse richtingen vanuit de kolonies

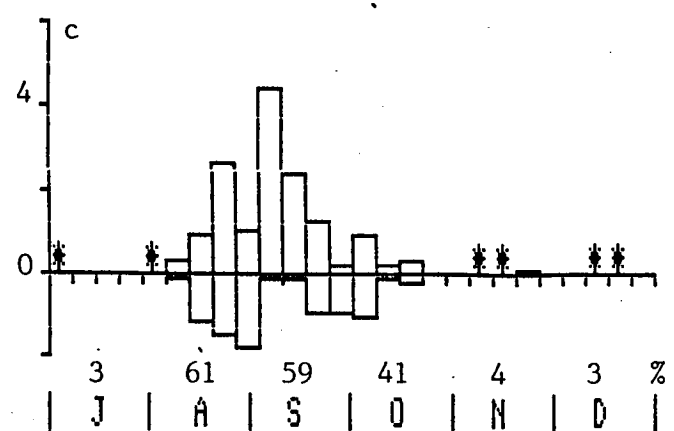
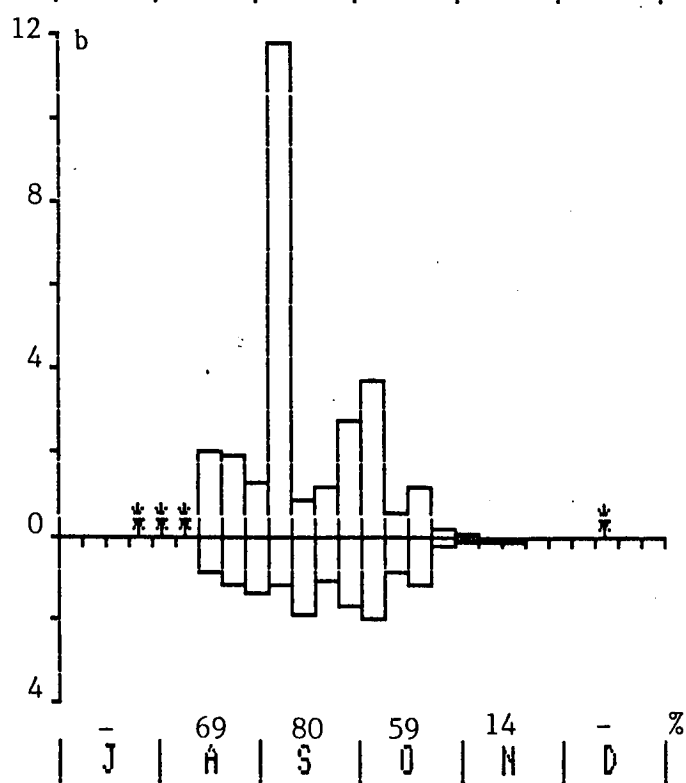
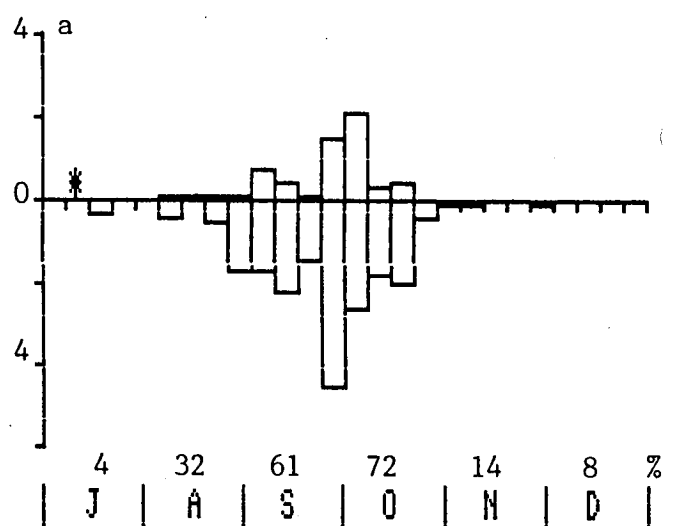
Grote Jager - *Stercorarius skua*

a. Zuid-Holland + IJmuiden

b. Noord-Holland

c. Waddengebied

Figuur 5.2.1./Figure 5.2.1.

Kleine Jager - *Stercorarius parasiticus*

a. Zuid-Holland + IJmuiden

b. Noord-Holland

c. Waddengebied

Figuur 5.3.2./Figure 5.3.2.

(Cramp & Simmons, 1983). In sept verlaten de meeste vogels de broedplaatsen. In deze periode neemt ook in de gehele Noordzee het aantal Grote Jagers af door Z-waartse trek (Tasker et al., 1985). Deze trek heeft tot gevolg dat het aantal waarnemingen langs de Deense, Nederlandse en vooral langs de Engelse oostkust toeneemt. De langs de Engelse oostkust waargenomen vogels zullen ongetwijfeld voornamelijk van Schotse oorsprong zijn. Rasmussen (1981) wijst erop dat de in Zuid Skandinavië (incl. Denemarken) waargenomen vogels ook heel goed van IJslandse oorsprong kunnen zijn. Mogelijk bestaan de in Nederland waargenomen vogels in sept/okt voornamelijk uit vogels van Schotse herkomst en wordt de niet jaarlijks waargenomen nov-piek door IJslandse vogels gevormd. Terugmeldingen van van geringde Grote Jagers wijzen in ieder geval op een Schotse herkomst.

Volgens de off-shore-waarnemingen in Tasker et al. (1985) zijn na sept vrijwel geen Grote Jagers meer op zee aanwezig. In okt worden worden echter, zowel langs de Deense, als langs de Nederlandse kust, nog vrij grote aantallen gezien. Mogelijk bevinden na sept de meeste jagers zich vlak onder de kust en niet op open zee. Toch zijn de aantallen, die in deze tijd worden waargenomen, ook vrij sterk afhankelijk van stormachtige winden uit westelijke richtingen, wat niet voor voornoemde bewering pleit. Het waarnemen van grote aantallen zeevogels onder stormachtige omstandigheden lijkt immers het gevolg van verdrifting van deze vogels vanuit de open zee tot onder de kust (zie o.a. Jansen, 1981; Bourne, 1982). Dit toont echter wel aan dat off-shore waarnemingen niet altijd zonder meer bruikbaar zijn bij de interpretatie van aan de kust waargenomen verschijnselen.

Tot slot kunnen de waarnemingen in nov en vooral dec als zijnde opmerkelijk worden beschouwd, daar zowel Tasker et al. (1985) voor de Noordzee, als Rasmussen (1981) voor Zuid Skandinavië, vrijwel geen waarnemingen uit deze periode laten zien. Dit zullen vrijwel uitsluitend adulte vogels zijn, daar jonge vogels in zuidelijke regionen (vnl. Iberisch schiereiland) overwinteren en verder trekken dan adulten (Cramp & Simmons, 1983). Platteeuw et al. (1985) noemen echter wel enige decemberwaarnemingen vanaf een gasproductieplatform, ruim 100 km. uit de kust.

(Leo Stegeman)

5.3. Kleine Jager - *Stercorarius parasiticus*

De eerste Kleine Jagers werden op 3 juli (Tex 1 ex.) en 16 juli (Schev 2 exx.) waargenomen. Dit waren tevens de enige juli-waarnemingen. In aug werden al op diverse dagen meer dan 10 exx. per dag waargenomen met als uitschieter 26 aug, toen aan Hbz 41 exx. gezien werden. Langs de kust van ZH werden echter maar weinig waarnemingen gedaan. In het weekend van 8/9 sept kwam de eerste oceaandepressie voor de kust, die zorgde voor zware regenval en stormachtige wind uit ZW tot W. Kleine Jagers worden waarschijnlijk, evenals enkele andere zeevogels, naar de kust gestuurd door verdrifting en de hierop volgende koerscorrecties en het volgen van golfpatronen (Jansen, 1981; Bourne, 1982). Op beide data was aan de Hbz ook goed te zien hoe Kleine Jagers duidelijk voor een depressie met regenval uitvlogen. Zo werden op 9 sept vlak voor een naderend zwaar regenfront 49 exx., naar N vliegend, gezien in minder dan een uur tijd. De totalen liepen dit weekend tot recordhoogte op:

8 sept Hbz (9½ uur) 6 Z, 229 N

Tex (5½ uur) 1 Z, 69 N

9 sept Hbz (6½ uur) 27 Z, 247 N

Schev (8 uur) 39 Z, 2 N, 6 tp.

DE dag na dit weekend leverde nu vooral in ZH depressies en stormachtige wind, waardoor nu ook hier grote aantallen gezien werden:

10 sept Schev (13 uur) 82 Z, 6 N, 2 tp.

In de vierde week van sept werden weer enkele goede dagen opgemerkt:

25 sept Nwijk (1 uur) 23 Z, 9 N

29 sept IJm (4 uur) 54 Z, 28 N

30 sept Hbz (8½ uur) 32 Z, 47 N, 2 tp.

Op 7 okt nam de windkracht langs de kust van Wd en NH weer behoorlijk toe, als gevolg van de zich N-waarts verplaatsende cycloon Hortensia. Weer werden grote aantallen Kleine Jagers vastgesteld:

7 okt Tex (6 uur) 6 Z, 19 N

Hbz (9 uur) 38 Z, 91 N, 2 tp.

Als laatste topdag (wederom met westerstorm) kan 20 okt genoemd worden, toen langs de Hbz nog 38 Z, 58 N werden geteld in 10 uur. Ook in nov werd de soort nog regelmatig gezien, nu vooral in ZH. Het laatste ex. werd op 3 dec te Nwijk gezien.

Uit de topdagen blijkt al enigszins dat de meeste exx. in NH zijn waargenomen: ZH 40%, NH 46%, Wd 14% (n=3139). Dat in ZH toch nog zoveel Kleine Jagers gezien zijn, komt doordat de Kleine Jager hier met een grotere regelmaat en spreiding over het seizoen langs kwam, zodat het totaal hier minder beïnvloed werd dan in NH. Zie fig. 5.3.2. voor trekverloop.

Met een totaal van 3139 exx. (=2.16 exx./uur) mag van een absoluut topjaar gesproken worden. Alleen in naj. 78 werden iets meer exx. gezien, doch het uurgemiddelde lag met 1.40 een stuk lager. De laatste jaren werden per najaar ongeveer 1800 exx. vastgesteld.

De oorzaak van zo'n influx is moeilijk te achterhalen. De Kleine Jager is in de broedtijd lang niet zo afhankelijk van woelmuizen- of lemmingplagen als bijv. de Middelste en Kleinste Jagers, zodat er niet zulke grote jaarlijkse fluctuaties in het broedsucces zullen zijn. Het percentage gedetermineerde juveniele vogels wijkt dan ook niet sterk af van vorige jaren (23% tegen ca. 20% in de afgelopen paar jaren). Dat bijna 50% van de waargenomen vogels tijdens storm uit ZW tot NW werd gezien, doet echter vermoeden dat de oorzaak van deze influx verder op zee gezocht moet worden met daarbij komend de effecten van de westelijke stormen per sé. Als men echter kijkt naar de spreiding over het seizoen, dan blijkt dat het seizoen dit najaar voor de Kleine Jager eerder begon en vooral ook later eindigde dan in 'normale' jaren. De vogels van deze influx zouden van voornamelijk Skandinavische afkomst kunnen zijn. Meltotte (1979) vermeldt voor Blavandskunk (Denemarken) vanaf juni een stijgend aantal waarnemingen, dat culmineert in een piek in eind aug/begin sept, waarna de aantallen weer vrij snel afnemen. Aan de hand van de donker/licht ratio en de doortrekkiekt meent Meltotte hier met vogels van Noorse origine te maken te hebben. Daar langs onze kust de doortrekkiekt iets later dan in Denemarken plaatsvindt (mediaan 18 sept), zouden dit dezelfde vogels kunnen zijn.

In 'normale' jaren zien we in ZH de aantallen al rond eind aug/begin sept hun hoogtepunt bereiken. Dit zijn m.i. vogels van Schotse afkomst. De jonge Schotse vogels vertrekken nl. in aug uit de kolonies (de adulten iets later) en vliegen naar de zuidelijke Noordzee, waar op dat moment veel sterns aanwezig zijn (Cramp & Simmons, 1983; Blake et al., 1984). De voornaamste sterntrek heeft dan langs onze kust al plaatsgevonden. Langs de Engelse oostkust zien we van de Kleine Jager dan ook een doortrekkiekt in eind aug/begin sept. Als nu als gevolg van ZW-tot W-winden de trekbaan van deze Kleine Jagers in oostwaartse richting verschoven wordt, zullen deze vogels vooral langs de kust van ZH te zien zijn.

Met enige voorzichtigheid kan gesteld worden, dat in 'normale' jaren het eerste gedeelte van de Kleine Jager-doortrek uit Schotse vogels en het tweede gedeelte uit Skandinavische (en arctische?) vogels bestaat. Aan de hand van de kleurfase-verdeling zou de herkomst van de Kleine Jagers af te lezen kunnen zijn. Als men echter deze opgegeven kleed-determinaties gaat bekijken, dan blijkt hieraan weinig waarde te hechten te zijn.

Dit najaar werd van 41% iets gezegd over het kleed van de Kleine Jagers. Dit percentage verschilde iets per deelgebied: Wd 43%, NH 40%, ZH 55%.

	Total	Wd	NH	ZH
imm.	54	60	56	49
ad.d.ph.	19	24	20	18
ad.l.ph.	27	16	24	33

Tabel 4. Percentages op leeftijd (kleed) gedetermineerde Kleine Jagers, voor de kust in z'n geheel en voor de deelgebieden afzonderlijk.
Table 4. Age (plumage) composition of Arctic Skuas, in percentages, for the Dutch coast as a whole and for the counting areas separately.

Als we tabel 4 bekijken, dan zien we op sommige punten opmerkelijke verschillen. Zo lijkt het alsof het percentage juveniele (imm.) vogels naar het zuiden toe afneemt. Aan de Waddenkust worden meer lichte fases dan donkere fases gezien, terwijl dit aan de kust van NH en ZH net andersom ligt. Het lijkt niet erg aannemelijk, dat dit reële verschillen weergeven. De verschillen lijken mij meer te wijten aan verschillende interpretaties door de diverse waarnemers van de kleden van Kleine Jagers. Foute interpretaties zullen waarschijnlijk veel voorkomen. Vooral juveniele/ onvolwassen vogels kunnen moeilijkheden opleveren (zie ook Meltofte, 1979). Bij nadere bestudering van de Kleine Jager-gegevens van dit najaar bleek dat op eenzelfde post verschillende waarnemers op dezelfde dag onderling een zeer groot verschil vertoonden ten opzichte van de verschillende Kleine Jager-kleden. Ook kan nog opgemerkt worden dat lichte fasevogels al op behoorlijke afstand herkend kunnen worden, terwijl 'donkere' vogels alleen op korte afstand correct op kleed gedetermineerd kunnen worden. Dit zal een té hoog percentage lichte vogels tot gevolg hebben, alsmede allerlei waarnemer-afhankelijke foutenbronnen t.o.v. de kleeddeterminaties binnen de groep 'donkere' vogels.

Al met al blijkt dat aan de opgegeven kleeddeterminaties (zoals in fig. 5.3.1) geen grote waarde gehecht kan worden. Daarom zou ik als laatste willen aanbevelen, dat waarnemers vooral 'donkere' vogels met grote zorgvuldigheid bekijken (dus op korte afstand), wil men in de toekomst verantwoorde uitspraken doen over zaken als de herkomst van de Kleine Jagers.

(Leo Stegeman)

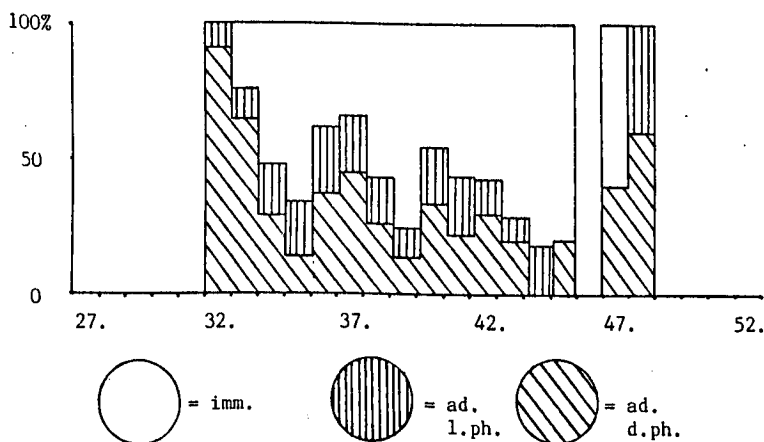

Fig. 5.3.1. Kleeddeterminaties Kleine Jager, in najaar 1984 langs de gehele Nederlandse kust; alleen weken met meer dan 5 op kleed gedetermineerde vogels zijn afgebeeld.

Fig. 5.3.1. Age and colour-phase composition of Arctic Skuas, seen in autumn 1984 along the Dutch coast; only weekly periods, in which more than 5 birds have been assigned to a specific plumage, have been depicted.

5.4. Kleine Mantelmeeuw - *Larus fuscus*

year	'77	'78	'79	'80	'81	'82	'83	'84
total	?	?	?	9.4	13.2	11.3	13.9	12.9
Wd	?	?	?	6.2	9.5	9.8	7.4	8.3
NH	6.1	12.1	11.1	10.7	14.7	13.3	15.0	8.5
ZH	?	?	?	10.5	14.8	10.8	15.9	18.1

Tabel 5. Uurgemiddelden Kleine Mantelmeeuwen voor de gehele kust en voor de deelgebieden afzonderlijk over de jaren 1977/1984.

Table 5. Mean numbers of Lesser Black-backed Gull per hour, for the Dutch coast as a whole and for the counting areas separately, for the autumns of 1977/1984.

Najaar '84 was geen opvallend najaar voor de Kleine Mantelmeeuw ($n=18772$; uurgem. 12.9), maar de soort is opmerkelijk weinig in NH en vrij veel in ZH gezien (zie tabel 5), terwijl Wd niet afweek van voorgaande jaren. 14% van de vogels is in Wd gezien, 21% in NH en 65% in ZH. De overheersende trekrichting was Z(W); in Wd ($n=2578$) vloog 70% naar Z(W), in NH ($n=4027$) 72% en in ZH ($n=12167$) 80%. In Wd en NH werd maar een fractie van de vogels ter plaatse genoteerd (resp. 7% en 2%), in ZH lag dit aandeel duidelijk hoger (14%).

In ZH en NH is de soort regelmatig gezien t/m okt, terwijl het aantal uren, waarin de soort in Wd gezien is, al in sept begon terug telopen (fig. 5.4.1.). In nov werd de Kleine Mantel in NH en ZH nog in een derde van de waarnemingsuren vermeld, terwijl de soort toen in Wd al een onregelmatige verschijning geworen was. In dec werd de Kleine Mantel slechts sporadisch waargenomen in Wd en NH, terwijl ZH nog aanzienlijk meer waarnemingen leverde. Dit wegtrekpatroon laat mooi zien hoe de Kleine Mantelmeeuw voor onze kust inde loop van het najaar langzaam van N naar Z verdwijnt, en wijst er op dat de overwinteringsgebieden grotendeels ten Z/ZW van ons land liggen, maar dat in ieder geval in dec nog geringe aantallen voor de ZW-kust van Nederland verblijven.

Blake et al. (1984) vonden voor de Vlaamse kust in okt-dec nog redelijke dichtheden van Kleine Mantelmeeuw, terwijl de soort hier in jan/feb geheel verdwenen was. Ook uit strandtellingen langs onze kust in de winter '84/85 (Platteeuw, 1985) blijkt dat de soort in okt nog volop aanwezig is, terwijl begin jan geen enkel ex. meer werd aangetroffen, ook niet in Zuid Holland en Zeeland.

In Europa komen drie ondersoorten van de Kleine Mantelmeeuw voor (Cramp & Simmons, 1983): *L.f. graellsii* (populatieomvang ca. 80.000 paar) in IJsland, de Britse eilanden, Frankrijk en het Iberisch schiereiland; *L.f. intermedius* (ca. 20.000 paar) in Nederland (contra Harrison, 1983; Blake et al., 1984), West-Duitsland, Denemarken en Zuid Noorwegen; en *L.f. fuscus* (80-90.000 paar) in Noord Noorwegen, Zweden, Finland e.o..

L.f. fuscus trekt over land in ZO-richting weg, richting Rode Zee en zuidelijker, en wordt voor onze kust praktisch niet gezien. Najaar 1984 leverde dan ook geen waarnemingen op.

De overige twee ondersoorten overwinteren van de westkust van Spanje/Portugal tot aan West Afrika, met de voornaamste wegtrekperiode in sept. De laatste jaren lijkt er toenemende ontwikkeling gaande te zijn, in ieder geval bij volwassen vogels, om noordelijker te overwinteren en sneller terug te keren naar het broedgebied. Recentelijk zijn de aantallen overwinterende vogels in Engeland sterk toegenomen (Cramp & Simmons, 1984, en referenties hierin). Vooral nog (zie b.v. Platteeuw, 1985) zijn hier in Nederland nog geen duidelijke aanwijzingen voor gevonden. Voor onze kust behoort het leeuwendeel van de vogels tot de vorm *intermedius*. In het late voorjaar en in de zomer wil het aantal *graellsii*-vogels nog wel eens tot enkele procenten oplopen, buiten deze periode is *graellsii* een onregelmatige verschijning (archief CvZ; eigen waarnemingen Hbz, N.F.v.d. Ham).

In naj. 84 werd in Wd vrijwel uitsluitend numerieke wegtrek waargenomen in aug, zonder dat er sprake was van topdagen (zie fig. 5.4.1.), terwijl ook in ZH eind juli/begin aug een trek golf waargenomen werd: 31 juli Schev (2 uur) 272 Z, 200 tp.

5 aug Bloem (4 uur) 217 Z

Vanaf eind aug kwam de trek echt op gang in NH en ZH; eind aug/begin sept vond een trek golf plaats waar ook in Wd nog een staartje van werd gezien: 28 aug IJm 300 tp.

31 aug Schev (1 uur) 130 Z, 1 N

1 sept Bloem (4 uur) 314 Z

Schev (8 uur) 246 Z, 3 N

2 sept Tex (1 uur) 141 Z

3 sept Schev (8½ uur) 740 Z, 3 N

In ZH, en in mindere mate in NH, bleef de trek t/m de derde week van sept aanhouden, dikwijls gepaard gaande met stormachtige westenwinden:

9 sept Hbz (11½ uur) 237 Z, 157 N

IJm 750 tp.

Schev (9 uur) 1368 Z, 9 N

11 sept Schev(9 uur) 627 Z,7 N
 19 sept Schev(1 uur) 412 Z
 22 sepr Hbz(6 uur) 463 Z,36 N
 In okt werd alleen nog in de tweede en derde week in ZH noemenswaardige trek vastgesteld:
 8 okt Nwijk(1/2 uur) 80 Z,120 tp.
 14 okt Schev(2 uur) 270 Z
 20 okt Maasvl(4 uur) 219 Z
 21 okt Schev(7 uur) 740 Z,4 N
 Van het totaal aantal vogels(n=18772) is 81% op leeftijd gebracht.Dit percentage verschilde iets per deelgebied:Wd(n=2578) 87%,NH(n=4027) 98% en ZH(n=12167) 73%.De leeftijdssamenstelling verschilde niet noemenswaardig tussen de deelgebieden.Van het totaal op leeftijd gebrachte vogels(n=15124) betrof 13% 1^e kj, 3% 2^e/4^e kj en 84% adult.Het verloop in leeftijdssamenstelling van de Kleine Mantelmeeuw over het najaar is gegeven in fig.5.4.2.De doortrekpiek lag voor alle leeftijden in sept,maar het aandeel jonge vogels nam in aug vrij plotseling toe,bereikte een piek in sept/okt en nam daarna weer snel af.Het aandeel onvolwassen vogels bleef in grote lijnen het gehele najaar constant,terwijl de volwassen vogels het beeld completeren.
 (N.F.van der Ham)

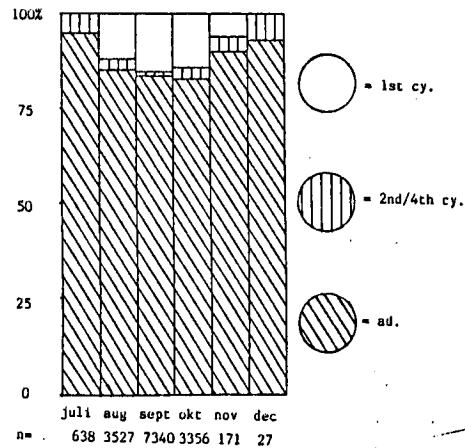
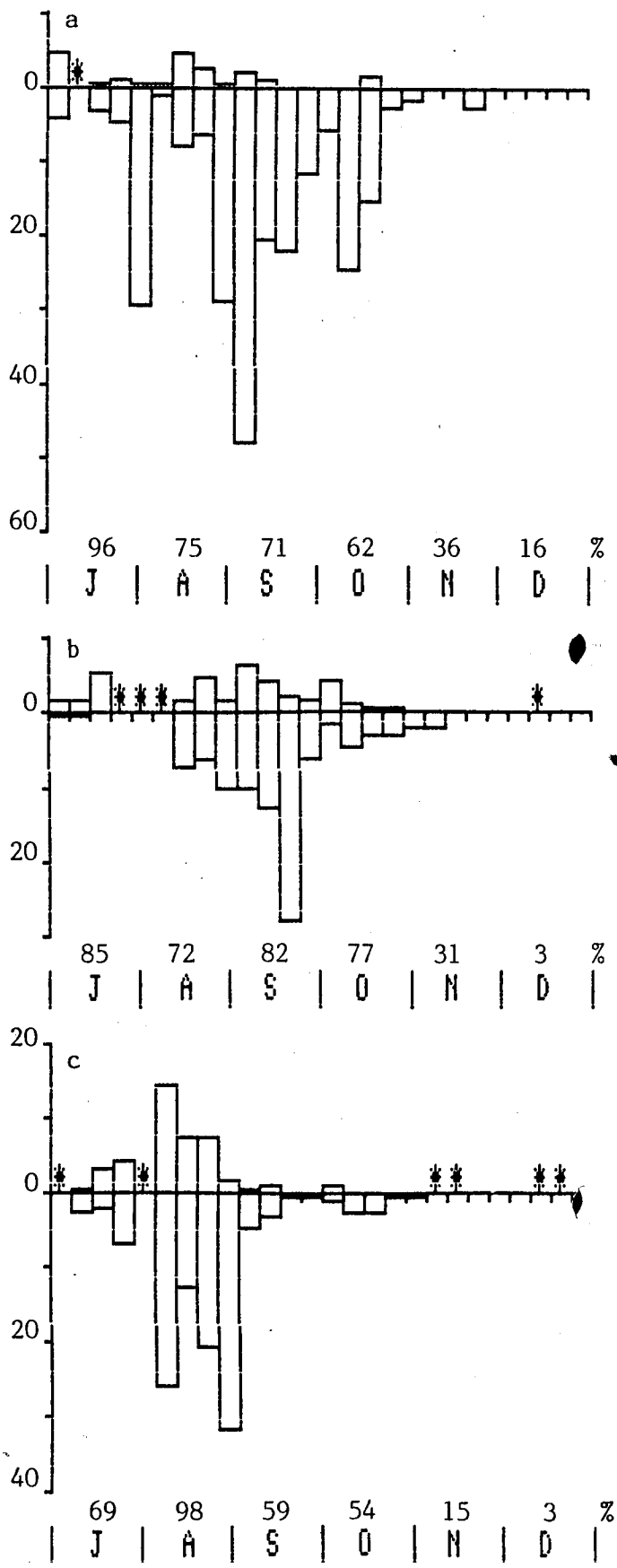

Fig.5.4.2 Leeftijdssamenstelling van de Kleine Mantelmeeuw in najaar 1984 langs de gehele Nederlandse kust (n= aantal vogels, waarop verdeling gebaseerd is).
 Fig.5.4.2. Age composition of Lesser Black-backed Gull in autumn 1984 along the Dutch coast (n= number of birds, on which age composition is based).

5.5. Summary

As in the previous two half yearly reports, treating the movements of sea- and shorebirds along the Dutch coast, some species have been selected to be treated a little less superficially than is customary in these reports. Divers, Great Skua and Arctic Skua have been selected as a result of their unusual frequency of occurrence in the autumn of 1984 along the Dutch coast, while the Lesser Black-backed Gull is discussed for no special reason at all.
 'Divers' (including Red-throated, Black-throated and unidentified birds, belonging to either of these two species) were unusually common during autumn 1984, with most observations originating from the Wadden Sea area (Wd) and Zuid Holland & Zeeland (ZH), while the numbers seen in Noord Holland (NH) did not differ remarkably from previous autumns (see table 1). Divers were observed regularly from october onwards, especially during november and december. The largest numbers were observed during the first two days of december, during the second decade of december and during the last few days of this month. Especially on december 1 unprecedented numbers were recorded on Texel (Wd): 1105 flying southwards in 3 hours. Most birds were observed flying to the south (west); only in NH there was appreciable fraction of the birds

Kleine Mantelmeeuw - *Larus fuscus*

- a. Zuid-Holland + IJmuiden
- b. Noord-Holland
- c. Waddengebied

Figuur 5.4.1./Figure 5.4.1.

observed to be flying northwards. This phenomenon has attracted attention before in previous years and for a large number of species. Most periods of 'diver'-movements coincided with calm weather, high barometric pressure and (south-)easterly winds. For a survey of the autumn-migration, see fig. 5.1.1. Black-throated Divers were, as usually, scarce and most, specifically identified, 'divers' proved to be Red-throated Divers, which showed a similar occurrence pattern to the one of 'diver'. When looking at table 1 and noticing that autumn 1984 brought many 'divers' within sight of the coast, one tries to find out whether there were indeed more 'divers' than usual along the Dutch coast, or whether the observed phenomenon is caused by some kind of counting artefact, i.e. whether during autumn 1984 the amount of observation-hours, made in november and december, the months in which most 'diver'-movements occur, has been disproportionately large in comparison with the preceding autumns. Table 2 shows that the fraction of observation-hours, made in november and december, has remained remarkably stable during the years, so it seems indeed likely that the autumn of 1984 brought unusually large numbers of 'divers' along the Dutch coast. Table 1 seems to suggest that 'divers' have been increasing in numbers, especially in Wd, ever since autumn 1979. However, there are no known changes reported recently in the wintering areas, NE of the Netherlands, whether in the size of the wintering population, whether in the coastal waters, used for wintering. As a result of the Delta-works, however, there have been some recent changes in the coastal waters off Zeeland (southwestern Netherlands), that may have been of influence on the number of wintering 'divers'.

Autumn 1984, as well as autumn 1983, showed unusual numbers of Great Skuas along the Dutch coast. In contrast to the preceding autumns, during the last two autumns most Great Skuas were seen in NH, while the birds are usually mostly seen in ZH. Table 3 shows the number of Great Skuas, seen along the Dutch coast, from 1974 onwards. Although there were several juli- and august-observations, the first wave of Great Skuas reached our coast in the second week of september, mostly during stormy weather with westerly winds. In october the Great Skua was regularly recorded, but only occasionally were there over ten birds a day observed. Even during november and december, the species was fairly regularly observed, with the last record on december 21st. The Great Skua is presently an expanding species, both numerically and spatially (Harrison, 1983; Meek et al., 1985). This expansion cannot properly be observed in the occurrence of the Great Skua along the Dutch coast (see table 3). In southern Scandinavia however, there has been a recent increase in numbers of birds observed, which is explained by reference to the population expansion of the Great Skua (Rasmussen, 1981). Usually most Great Skuas are seen in september and october, though sometimes fair numbers may be seen in november; the latter was not the case in 1984. Most birds, seen in september and october, presumably consist of a mixture of non-breeders and Scottish birds; however, it is suggested, along with Rasmussen (1981), that the non-yearly observed flux of Great Skuas in november, may well be of Icelandic origin. Observations of Great Skuas after september, which are quite common, somewhat contradict Tasker et al. (1985), while observations of birds in november and december seem rather exceptional compared with Rasmussen (1981) and Tasker et al. (1985), although such records are not really unusual, according to Dutch standards.

Autumn 1984 was an extremely good autumn for the Arctic Skua; only in autumn 1978 was there a slightly higher total, but the hourly mean was much lower. In juli the Arctic Skua was observed only twice, while the species was already quite regularly seen in august. In the second week of september large numbers passed the Dutch coast, coinciding with depressions and heavy westerly winds and rain. The last week of september also brought fair numbers within sight. In october two days (7th & 20th), with westerly storms, rendered large of Arctic Skuas within coastal view. In november the species was still regularly observed, especially in ZH. The last record was on december 3rd. Although most birds were seen in

NH, as a result of the enormous peak-numbers, the species was much more regularly observed in ZH. As the Arctic Skua is not, solely, dependent on cyclic or irregular food-sources, as voles or lemmings, for its breeding success, there is no simple explanation for an irruptive occurrence of the species along our coast. The percentage of juvenile birds in autumn does not seem to fluctuate strongly among the years (ca. 20%). Meltotte (1979) states that, by comparing the light-/dark-phase-ratio, it is possible to find out the breeding origins of the birds. For 'our' birds, this proved not feasible, as a result of insufficient accuracy in the plumage determinations. Nevertheless, it is carefully suggested, that birds, seen in august and early september, are of Scottish origin, while the birds, seen from half september onwards, may very well be of Scandinavian or even arctic origins. As a result of different observer-criteria and the differing ease of identification, it seems hardly sensible to try to interpretate the observed plumages and its implications for the origins of the skuas and the differences between areas.

In autumn 1984 no unusual numbers of Lesser Black-backed Gulls were seen, but the species was remarkably scarce in NH, and rather plentifully seen in ZH (see table 5). Until october the gull was common in NH and ZH, but in Wd the numbers already started to dwindle in september. In november the gull was still fairly regularly seen in NH and ZH, but in december the species was only observed with some regularity in ZH. This matches the results of Blake et al. (1984) and Platteeuw (1985). Of the three subspecies of the Lesser Black-backed Gull, which occur in Europe, only *L.f. graellsii* and *L.f. intermedius* are regularly seen along the Dutch coast. Of these two, only *L.f. intermedius* is seen in any numbers. Both subspecies winter from Iberia to West Africa, but in recent years there has been a development towards more northerly wintering and earlier return towards the colonies, at least in England (Cramp & Simmons, 1983). In the Netherlands however, there are as yet no indications pointing in this direction. The autumn migration in 1984 showed its first wave in late juli/early august in ZH. By the end of august and the beginning of september migration really started to take shape, all along the coast. During the remainder of september and the middle of october substantial southward migration occurred in ZH, and, in september only, in NH. Juvenile birds (13%) were observed mainly in september and october, while immatures (3%) and adults (84%) were more evenly distributed throughout the autumn.

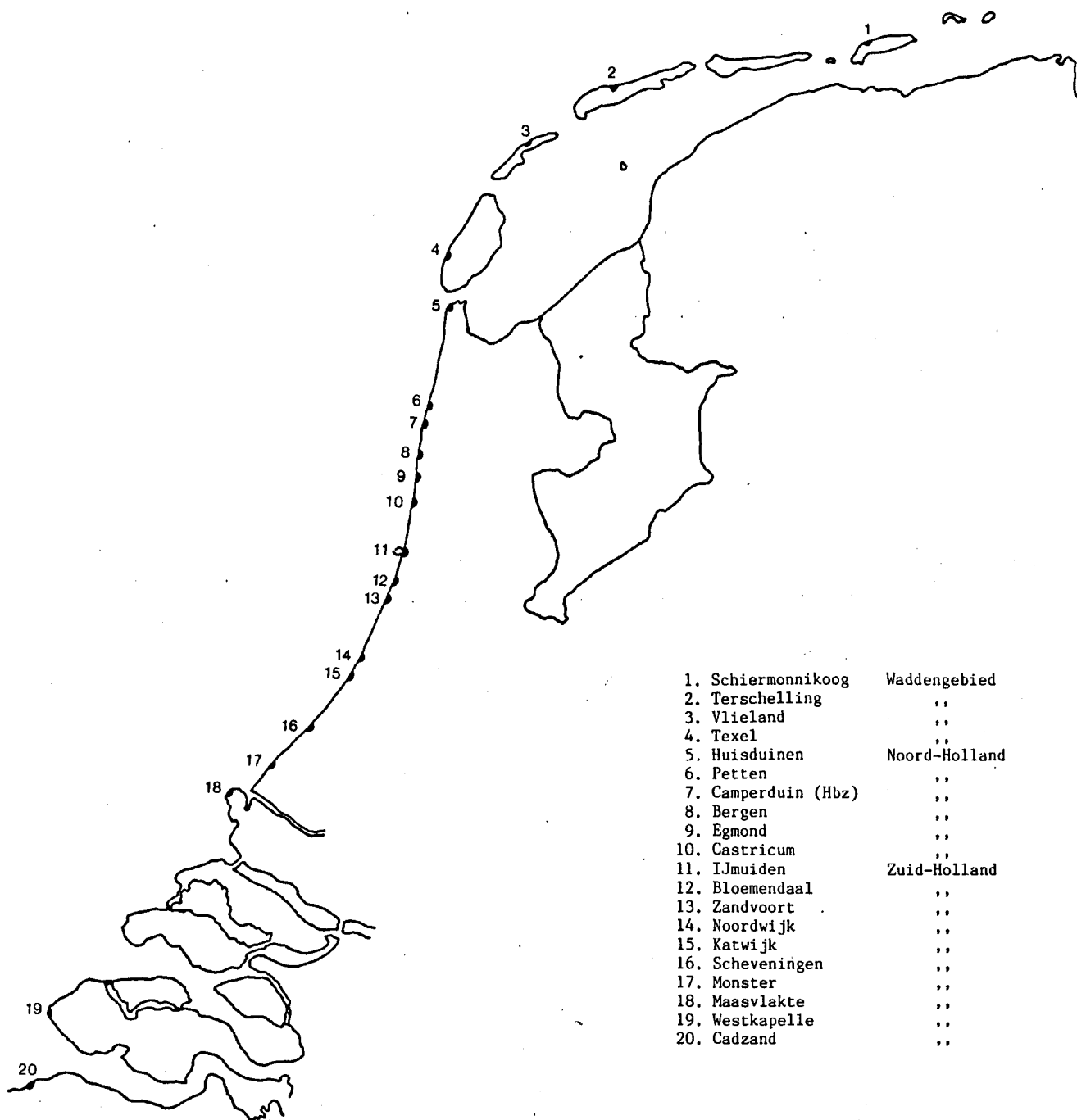
(N.F.v.d.Ham)

5.6. Literatuur

- Blake, B.F., M.L. Tasker, P. Hope Jones, T.J. Dixon, R. Mitchell & D.R. Langslow. 1984. Seabird distribution in the North Sea. Huntingdon, Nature Conservancy Council.
- Bourne, W.R.P. 1982. The manner in which wind drift leads to seabird movement along the east coast of Scotland. *Ibis* 124:81-88.
- Camphuysen, C.J. 1984. Vogels van de Noordzee (Nederlands Deel Continentaal Plat). Ecoland, Leeuwarden.
- Camphuysen, C.J. & J. van Dijk. 1983. Zee- en kustvogels langs de Nederlandse kust, 1974-79. *Limosa* 56:81-230.
- Cramp, S. & K.E.L. Simmons (eds.). 1983. The birds of the western Palearctic. vol. III. Oxford Univ. Press, Oxford, London, New York.
- Harrison, P. 1983. Seabirds, an identification guide. Croom Helm Ltd., Beckenham, Kent.
- Jansen, F.H. 1981. De trek van de Grauwe Pijlstormvogel *Puffinus griseus* langs de Nederlandse kust. *Limosa* 54: 117-126.
- Meek, E.R., C.J. Booth, P. Reynolds & B. Ribbings. 1985. Breeding skuas in Orkney. *Seabird* 8:21-29.
- Meltotte, H. 1979. Forekomsten af kjoever Stercorarinae ved Blavandshuk, 1963-1977. *Dansk Orn. Tidsskr.* 73:297-304.
- Platteeuw, M. 1985. Voorlopige resultaten van de strandtellingen in het seizoen 1984/1985. *Meded. CvZ* 8:20-30.
- Platteeuw, M., N.F. van der Ham & C.J. Camphuysen. 1985. K7-FA-1, K8-FA-1, Zeevogelobservaties winter 1984/'85 (verslag van de oriënterende waarnemingen op NAM-gasproductieplatforms, december 1984 en januari 1985). Speciaal verslag, CvZ, Amsterdam.

-Rasmussen, E.V. 1981. Storkjover (Stercorarius skua) forekomst i Sydkandinavien, is oer Danmark, 1970-1978. Dansk Orn.Tidsskr. 75:41-46.

-Tasker, M.L., P. Hope Jones, B.F. Blake & T.J. Dixon. 1985. Distribution and feeding habits of the Great Skua (Catharacta skua) in the North Sea 8:34-44.

1. Schiermonnikoog	Waddengebied
2. Terschelling	„
3. Vlieland	„
4. Texel	„
5. Huisduinen	Noord-Holland
6. Petten	„
7. Camperduin (Hbz)	„
8. Bergen	„
9. Egmond	„
10. Castricum	„
11. IJmuiden	Zuid-Holland
12. Bloemendaal	„
13. Zandvoort	„
14. Noordwijk	„
15. Katwijk	„
16. Scheveningen	„
17. Monster	„
18. Maasvlakte	„
19. Westkapelle	„
20. Cadzand	„